

Livija Knaflič
Andragoški center Slovenije, Ljubljana

O POMENU BRANJA ZA OTROKOV RAZVOJ

Obstaja veliko razlogov, zakaj je otroku dobro brati, zlasti v predšolskem obdobju, pa tudi pozneje, dokler je branje pripravljen poslušati. Ugoden vpliv branja se kaže na različnih področjih otrokovega razvoja: na jezikovnem, spoznavnem, čustvenem, socialnem, kulturnem idr. Pri izboru knjig za branje pa moramo razen kvalitete besedila upoštevati še razvojno stopnjo otroka, njegov bralni okus, pa tudi bralni okus odraslega, ki mu bere. Branje (in poslušanje) naj bo užitek za oba.

There are several reasons why it is advisable to read to children, especially in the pre-school period, but also later, in fact as long as they are willing to listen. The favourable impact of reading is reflected in different spheres of child's development – language, emotional, cognitive, social, cultural, etc. Regarding the choice of books, apart from the quality of the selected text itself, it is necessary to consider child's developmental degree, his literary taste, as well as the literary preferences of the adult person doing the reading. Reading (and listening) should be a pleasure for both sides.

Kot psihologinja pogosto predavam staršem, vzgojiteljem in učiteljem o pomenu branja za otrokov razvoj. Vprašanje sodelavcev Pionirske¹, kaj je zame dobra knjiga za otroke, pa me je spodbudilo k razmišljanju o otroški knjigi z drugačnega zornega kota: kaj pričakujem od otroških knjig, ko govorim o njihovih ugodnih učinkih?

Zakaj brati

Obstaja veliko razlogov, zakaj je otroku dobro brati, zlasti v predšolskem obdobju, pa tudi pozneje, dokler je branje pripravljen poslušati. Ugoden vpliv branja se kaže na različnih področjih otrokovega razvoja: na jezikovnem, spoznavnem, čustvenem, socialnem, kulturnem idr.

Jezikovni vidik

Med pomembnejšimi učinki branja predšolskim otrokom bi izpostavila spoznavanje in učenje knjižnega jezika. Otrok se najprej (na)učí jezika družinskega

---

¹ Center za mladinsko književnost in knjižničarstvo pri Mestni knjižnici v Ljubljani.

okolja, ki pa ima svoje značilnosti in omejitve. V vsakdanjem življenju odrasli uporabljajo nabor besed, ki je odvisen od kraja prebivanja, družinske kulture, izobrazbe, vrednot itn. Jezik domačega družinskega kroga ima najpogosteje krajevne ali narečne značilnosti. Z negovanjem narečja ohranjamo kulturno dediščino svoje družine in svojega kraja. Za otroka pa je pomembno, da pred vstopom v šolo spozna tudi knjižno obliko maternega jezika. Predšolskemu otroku lahko razložimo, da so naši predniki nekoč uporabljali samo narečja. Da bi se lažje sporazumevali, so se odločili za skupen, knjižni jezik, ki ga uporabljamo v šoli in na javnih mestih.

Ob poslušanju branja si otrok bogati besedni zaklad, spoznava njemu nove ali manj uporabljane besede in oblike izražanja. Izrazne možnosti jezika so posebej poudarjene v pesmicah za otroke. Ob njih postane otrok pozoren tudi na zvočno podobo jezika.

S približevanjem knjižnega jezika otroku olajšamo poznejše učenje branja in pisanja. Poznavanje besed in njihovega pomena omogoča otroku, da se pri obvladovanju branja in pisanja posveča predvsem učenju znakov za posamezne glasove, njihovemu povezovanju v besedo, povezovanju besed v smiselne celote in razumevanju prebranega. Če mora otrok prebrati besedo, ki je ne pozna (in ne razume), potrebuje čas za preverjanje, ali je besedo pravilno prebral, za ugotavljanje njenega pomena in usklajevanje pomenov vseh posameznih besed v smiselno celoto. Če pri tem porabi preveč moči za prepoznavanje pomena besed, mu ostane manj moči za razumevanje in pomnjenje celotne vsebine.

Spoznavni (kognitivni) vidik

Zaznavanje, mišljenje in pomnjenje so temeljne funkcije spoznavnega (kognitivnega) razvoja, ki zajema tudi tvorjenje pojmov, dojetje njihovih odnosov, usmerjanje in osredotočanje pozornosti, učenje itd. Pridobivanje različnih kognitivnih sposobnosti poteka ob spodbudah iz okolja. Spremljanje zgodbe, iskanje povezav med dogodki, iskanje vzrokov in posledic otroka spontano vodijo k razmišljanju. Poslušanje zgodb, resničnih ali izmišljenih, otroka uvaja v življenje in spoznavanje sveta, ki ga obkroža. Pridobljeno znanje in splošna razgledanost otroku omogočata, da bolje razume dogajanje okrog sebe in da se bolje znajde v novih okoliščinah.

Nekateri otroci zelo zgodaj kažejo zanimanje za določena področja, kot so narava, tehnika, zgodovina. S pomočjo knjig in drugega bralnega gradiva imajo priložnost svoje znanje poglobljati. Knjige pa lahko, podobno kot igra, močno razburijo tudi otrokovo domišljijo.

Sistem pisave je za otroke velika uganka, o kateri mnogi premišljujejo, še preden se srečajo z opismenjevanjem. Otroku, ki mu berejo, ima priložnost spoznavati značilnosti pisanja in tako postopoma dojeti, kako je ustno besedilo pretvorjeno v pisno. Otroku v stiku s tiskano besedo spoznava, da beremo od leve proti desni, da uporabljamo različne tipe črk ter številke, da je oblika črk stalna in da črka označuje glas. To spoznanje imenujemo glasovno zavedanje in je pomembno za obvladovanje naše pisave.

Čustveni vidik

Besedila za otroke imajo pogosto močno izraženo čustveno komponento. Otrok podoživlja usodo glavnega junaka, njegova doživetja in čustva. Za otrokov čustveni razvoj in dozorevanje je pomembno, da v varnem naročju staršev ali drugih odraslih spozna in prepozna različna čustva pri drugih in pozneje pri sebi, se z njimi »bojuje« in jih obvladuje. Zgodbe iz knjig ne morejo nadomestiti pristnih življenjskih izkušenj, lahko pa so za otroka neka »vzporedna« izkušnja, saj se v življenju veliko učimo tudi ob izkušnjah drugih. Vsebina vodi mladega bralca skozi čustva po »običajnih« poteh: npr. strahu pred neznanim sledi nuja, da se strah premaga, temu pa po običajno srečnem koncu sledita sprostitve in olajšanje. Otroka pri izražanju želje po ponovnem branju iste zgodbe vodijo različni motivi: da večkrat premaga strah in vedno znova dočaka srečen konec; da z vsakim naslednjim poslušanjem izve nekaj več o zgodbi, ki je sprva ne razume itd.

Socialni in kulturni vidik

Kultura in jezik sta povezana in jih otrok spontano usvaja tudi preko otroške književnosti. V zgodbah otrok spozna odnose, ki se tkejo med ljudmi v družini, med vrstniki in v širši skupnosti. Spozna tudi navade, običaje in vrednote v njemu znanem ali tujem okolju. Tudi preproste otroške zgodbe vsebujejo prvine kulture, v kateri so nastale. Odnosi med literarnimi liki so podlaga in priložnost za pogovor in razlago, zakaj se je nekaj zgodilo, tako kot se je, kako se je junak odločal in izbiral svojo pot, kakšne vrednote so ga vodile itn. Otroku lažje razložimo abstraktne pojme, kot sta npr. poštenost ali nasilje, ob konkretnem dogodku iz zgodbe takrat, ko je tudi sam zainteresiran za poglobljanje svojega razumevanja.

Estetski vidik

Otrokov prvi stik s knjigo se običajno začne s pogledom na naslovnico. Ilustracija napoveduje vsebino, pozneje pa spremlja ali dopolnjuje besedilo oziroma vsebino. Kakovostna ilustracija razvija občutljivost za likovno izražanje, poveča in obogati doživljajski učinek besedila in sproža dodatne miselne procese. Vloga ilustracije se z otrokovo starostjo spreminja, razmerje med sliko in besedilom se običajno zmanjšuje. Pomembna je tudi motivacijska vloga ilustracije; dobra ilustracija otroka pritegne in mu vzbudi zanimanje za vsebino, ki je skrita v besedilu. Ilustracija je za mlajšega otroka vedno lahko podlaga za pogovor o(b) knjigi.

Kakšne knjige imajo dober učinek

Če želimo zadostiti cilju, da branje vpliva na usvajanje jezika in bogatenje besednega zaklada, je pomembno, da otroku beremo kakovostna besedila. Izberemo torej knjige, ki so vsebinsko zanimive, vznemirljive in so napisane v lepem in hkrati razumljivem jeziku z bogatim besediščem, sprejemljivim za otrokovo razvojno stopnjo. Jezikovna kakovost je pomembna pri vseh vrstah književnosti za otroke, tako leposlovnih kot poučnih. Jezikovno bogastvo in ustvarjalnost sta običajno

najbolj poudarjena v pesništvu²; otroka pritegnejo neobičajna raba besed, besedne igre, rima in ritem.

Dobre zgodbe in pravljice za otroke kljub (navidezni) preprostosti vsebujejo pomembna sporočila. Za otroka je lahko posebej privlačno besedilo s tako imenovanim odprtim koncem, ki ga spodbuja k razmišljanju in samostojnemu nadaljevanju zgodbe. Osvajanju in poglobljanju znanja je namenjena poučna literatura, ki obravnava določeno področje znanosti na otroku primeren način. Obstajajo tudi knjige z nalogami za urjenje logičnega mišljenja (»miselni orehi«), knjige ugank itd. Nekatere knjige prav mojstrsko združujejo različne zvrsti otroške književnosti in lahko pritegnejo bralce različnih starosti.³

Pri branju leposlovja je pomembno, da upoštevamo otrokov odziv; če je vsebina zanj pregroba, knjigo za nekaj časa odložimo. Knjige z močno čustveno ali socialno komponento so lahko odlično izhodišče za pogovor o občutljivih temah, ki jih je sicer težko načeti in se jih starši zato radi izogibajo (npr. morala, pomoč ljudem v stiski, zloraba, nasilje itd.).

Pri branju in poslušanju je potrebno biti pozoren tudi na motivacijo, saj je od nje odvisno, ali in kako se bo določena vsebina otroka dotaknila. Pri izboru knjig moramo razen kvalitete besedila upoštevati razvojno stopnjo otroka, pa tudi bralni okus posameznega otroka in odraslega, ki mu bere. Branje (in poslušanje) naj bo užitek za oba.

Knjige v pomoč otroku, družini in stroki

Zgodbe in pravljice za otroke se ne morejo izogniti pomembnim prelomnicam v življenju posameznika in družbe, kot so rojstvo, smrt, ločitev, izguba itn. V zadnjih petnajstih letih se je povečalo število knjig za otroke, ki obravnavajo občutljive psihosocialne probleme v družini. Avtorji so se osredotočili na probleme, kot so duševna bolezen, nasilje v družini, ločitev staršev, drugačnost itn. Nekatere tovrstne knjige⁴ so zelo nazorno predstavile težave posameznika in življenje njegove družine. Zgodba, ki je prilagojena otrokovim sposobnostim dožemanja, lahko opiše pojav, problem bolj razumljivo, kot to lahko naredi strokovnjak v strokovnem jeziku. Takšne slikanice in knjige so lahko zelo učinkovita pomoč družini, ki se srečuje s problemom, pa tudi strokovnjakom, ko s problemom seznanjajo družinske člane.

Na knjižnem trgu se pojavljajo tudi otrokom namenjene knjige, ki vsebujejo elemente psihološkega svetovanja in psihoterapevtskih tehnik. Menim, da je uporabnost teh knjig vprašljiva in etično sporna, saj po eni strani podcenjuje psihološke probleme, s katerimi se ukvarjajo specializirani strokovnjaki, po drugi strani pa precenjuje moč nekaterih psiholoških tehnik.

---

² Veliko odličnih otroških pesmi so napisali: T. Pavček, K. Kovič, S. Makarovič, N. Grafenauer, D. Zajc, S. Vegri, Boris A. Novak, N. Maurer, Bina Štampe Žmavc in drugi ustvarjalci sodobne slovenske mladinske književnosti.

³ Npr. slikanica L. Prap *Dinozavri*.

⁴ Kodrič Filipič, N. *Punčka in velikan*, Wyckmans, A. *Očka nikdar ni utrujen*, Minne, B. *Pripoved o gospe Veverici in ostalih živalih v mamini glavi*, Ely, L., Dunbar, P. *Luka je med nami*.

Različnost otrok

Isto vsebino različni otroci razumejo in doživijo različno. Prav tako bo isti otrok pri različnih starostih dobro »večplastno« zgodbo dojemal različno. Otrok pri sprejemanju in razumevanju zgodb izhaja iz lastnih izkušenj, svojega videnja sveta pa tudi sposobnosti dojetanja zgodbe, zato ima zgodba na otroka različen vpliv. Pri motiviranju otroka za poslušanje je pomembno, da odrasli izhajamo iz otrokovega interesa, njegove razvojne starosti, ne nazadnje tudi bralnega okusa odraslega, ki otroku bere. Odrasli naj bi otroku brali z užitkom, saj na ta način prenesemo na otroka svoje navdušenje. Važno je, da so knjige otroku dostopne, da jih lahko samostojno izbira in da so torej sestavni del njegovega vsakdanjega življenja.

Branje knjig je v našem delu sveta del kulturne tradicije. Veliko raziskav in izkušenj kaže, da so bili otroci, ki so bili deležni branja in so odraščali obkroženi s knjigami, v šoli večinoma uspešnejši. Prav je, da otroku v domačem okolju zagotovimo dostop do knjig in drugega bralnega gradiva, vendar moramo upoštevati tudi dejstvo, da nekaterih otrok poslušanje branja ne pritegne in da nekateri otroci odraščajo brez domačih knjig in slikanic. Otrok, ki ne razvije interesa za branje, bo svoje znanje in izkušnje črpal na drugačne načine. Pomembno je, da omogočimo otroku, ki bi rad poslušal, da mu kdo bere in da bo imel tudi kakšno svojo knjigo.